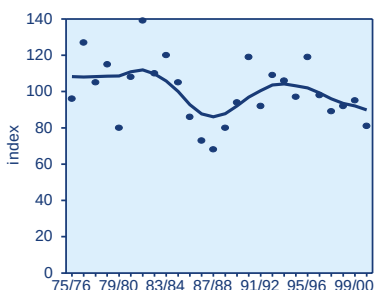
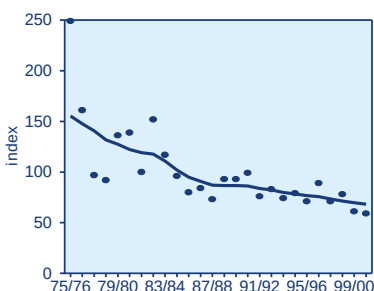
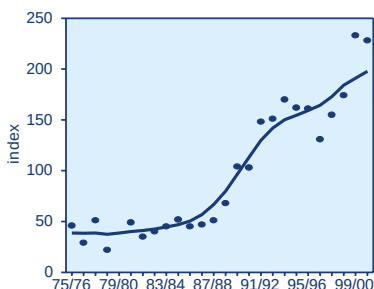
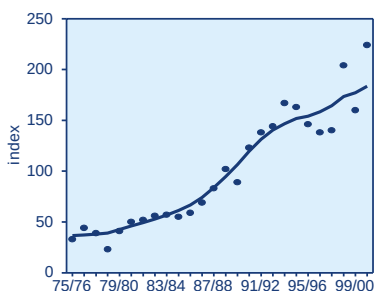

Trends bij watervogels: herbivoren nog steeds in de lift?

Figuur 1. Ontwikkeling van de aantallen Smienten (1a), Krakeenden (1b), Tafeleenden (1c) en Meerkoeten (1d) in de Zoete Rijks-wateren gedurende de seizoenen 1975/76 t/m 2000/01.

Dat het goed gaat met de plantenetende watervogels in ons land mag zo langzamerhand duidelijk zijn, denk alleen al aan de uitbreidende broedpopulaties van diverse ganzensoorten. Daarnaast zijn er ook een aantal wat minder opvallende soorten waaraan we kunnen zien dat het met de kwaliteit van het voedsel voor vegetariërs in Nederland wel goed zit.

Toename van herbivoren!

Intensivering van de landbouw heeft ervoor gezorgd dat de voedselomstandigheden voor herbivore watervogels in Nederland in de afgelopen decennia sterk zijn verbeterd. Van veel soorten is de winterpopulatie mede daardoor in aantal toegenomen. Eén van de soorten die daarbij in het oog springt is de Smient, waarvan er tegenwoordig ongeveer vijf keer zoveel exemplaren langs de Zoete Rijkswateren overwinteren als pakweg 25 jaar geleden (figuur 1a). De sterkste toename deed zich voor in de jaren tachtig. Resultaten van de internationale midwintertelling van Wetlands International laten zien dat deze ontwikkeling niet beperkt bleef tot Nederland, maar ook in omliggende landen is vastgesteld. Recent is in ons land sprake van sterkere fluctuaties met soms een inzinking, zoals in de koude winters van 1995/96 en 1996/97. Veel Smienten zullen winters Nederland toen hebben verlaten. Het wordt interessant, nu de jacht op Smienten is stopgezet, of de aantallen na 2001 nog verder zullen toenemen. In januari is de soort vooral in het westelijk deel van ons land te vinden. In 2000/01 waren zeer grote aantallen aanwezig in de omgeving van polder Zeevang langs de Markermeerkust van Noord-Holland (max. ruim 150.000) en -buiten de Zoete Rijkswaren - bij het Verdrongen Land van Saeftinghe (100.000). Een vrijwel identieke aantalsontwikkeling zien we bij de Krakeend in de Zoete Rijkswateren (figuur 1b). Op zich is dat vreemd. Beide soorten gebruiken geheel ander voedsel. Smienten zijn voor het overgrote deel gras(blad)eters, terwijl Krakeenden veel meer algen- en zaadeters zijn. Mogelijk liggen aan de gelijkelijke toename van beide soorten dan ook andere redenen ten grondslag zoals de mate van bemesting, die zowel in graslandgebieden als oppervlaktewateren

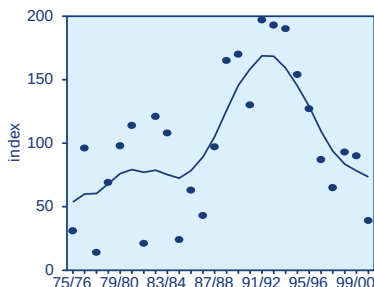
zijn invloed doet gelden. Ook bij Krakeend geldt dat de populatie als geheel flink is gegroeid. De concentratiegebieden voor deze eend liggen vooral in het zuidwesten van het land: Haringvliet, Biesbosch (maximaal 3200 in 2000/01) en de Zoetwatergetijdenrivieren (1600). Er is wel gesuggereerd dat Krakeenden in het Beneden Rivierengebied geprofiteerd hebben van de vooroever-verdediging die in de jaren tachtig op veel plaatsen is aangelegd. De algen en wieren op de stenen van die dammen vormen een geliefde voedselbron voor deze soort. Buiten de Zoete Rijkswateren concentreerden Krakeenden zich in 2000/01 in de Oostvaardersplassen (1190 in juli), de Lepelaarplassen (2525 in juli) en het Lauwersmeer (1995 in oktober).

Afname van herbivoren!

Er bestaan ook herbivore watervogels waar het duidelijk minder goed mee gaat dan met bovenstaande soorten. Eén daarvan is de Tafeleend. Tegenover juichende geluiden uit de Veluwerandmeren (in 2000/01 waren Veluwemeer en Wolderwijd goed voor maximaal resp. 34.450 en 11.655 ex.), waar de waterplantenvegetatie door verbeterde waterkwaliteit sterk is uitgebreid, staan er veel gebieden waar het de soort beduidend slechter vergaat. Hierdoor is de lange-termijntrend in de Zoete Rijkswateren negatief (figuur 1c). Inmiddels zit er in deze wateren maar ongeveer de helft van de aantallen die in de jaren zeventig werden gemeld. Hierbij speelt mee dat Tafeleenden in veel gebieden voornamelijk benthoseters zijn (driehoeksmosselen, insectenlarven e.d.) Vooral van de driehoeksmossel is de populatie de laatste jaren afgenomen, soms zelfs dramatisch zoals in IJssel- en Markermeer. De aantallen Tafeleenden in het IJsselmeer namen al in de jaren

zeventig sterk af. In het Markermeer stegen ze in de jaren zeventig en tachtig, om vanaf begin jaren negentig ook hier sterk terug te lopen. Buiten de Zoete Rijkswateren worden Tafeleenden zelden in grote aantallen gezien. In 2000/01 waren de Oudegaasterbrekken een positieve uitzondering met bijna 1900 exemplaren.

Een vierde herbivore soort waarbij de aantallen sterk veranderen is de Meerkoet. Opmerkelijk bij deze soort is dat er in de jaren zeventig en het begin van de jaren tachtig vrij sterke jaarlijkse fluctuaties plaatsvonden (figuur 1d). Daarna was er een dip in de seizoenen 1986/87 en 1987/88, waarna er tot halverwege de jaren negentig toename optrad. Recent nemen de aantallen opnieuw af, om onduidelijke redenen. Meerkoeten foerageren grotendeels in dezelfde gebiedstypen als Smienten en nemen in de winter deels overeenkomstig voedsel tot zich (gras). Opmerkelijk is verder, dat de aantallen tijdens de midwintertellingen van de afgelopen tien jaar nauwelijks zijn veranderd. Hetzelfde geldt voor de aantallen die op de Randmeren verblijven en die, na het herstel van de waterplantenvegetatie, al seizoenenlang redelijk stabiel zijn. Een en ander houdt in dat de afname vooral in de overige maanden van het jaar buiten de Randmeren plaatsvond. In 2000/01 werden vooral op het Markermeer en het Volkerakmeer geringere aantallen aangetroffen.

Figuur 2. Ontwikkeling van het aantal Toppers in de Zoete Rijkswateren in de seizoenen 1975/76 t/m 2000/01.

per, waarvan de aantallen al enige jaren afnemen. Zo ook in het seizoen 2000/01 (figuur 2). Het belangrijkste gebied bleef het IJsselmeer, maar ook hier zette de dalende trend zich voort. Met een maximum van bijna 31.000 vogels werden de aantallen van meer dan 100.000 exemplaren, eind jaren tachtig en begin jaren negentig normale seizoensmaxima, bij lange na niet gehaald. Afname van de driehoeksmossel in het IJsselmeergebied vormt hiervoor vermoedelijk de belangrijkste oorzaak. Inmiddels wordt er door het RIZA onderzoek gedaan naar de achtergronden hiervan.

Ganzen-symposium in Duitsland

Van 7-9 februari 2003 wordt in Wiegboldsbuhr (Ostfriesland) de jaarlijkse bijeenkomst van de ganzenwerkgroep van de Duitse Ornithologische Unie (DO-G) georganiseerd. Centraal thema is de monitoring van ganzen in Europa. Op het programma staan ook lezingen van een aantal Nederlandse ganzenspecialisten. De bijeenkomst start op vrijdag 7 februari om 18:00 uur met een gemeenschappelijk avondeten en een lezing over ganzen in Ostfriesland. Zaterdags is er in de namiddag een excursie naar de Leybocht. De bijeenkomst eindigt op zondag 9 februari, 14:00 uur. Wiegboldsbuhr ligt ten noordoosten van Emden, en is gemakkelijk bereikbaar vanuit (Noord-) Nederland, via Nieuweschans-Leer.

Aanmelding en informatie: NABU Ostfriesland, Forlitzer Strasse 121, D-26624 Wiegboldsbuhr, telefoon 0049-4942-990149 of kijk op internet onder www.anser.de/tagung/ of www.nabu-ostfriesland.de Informatie is ook verkrijgbaar bij Kees Koffijberg, kees.koffijberg@sovon.nl.

Topper: dalende lijn zet zich voort
Tenslotte willen we hier nog even ingaan op de ontwikkelingen bij de Top-

Berend Voslamber & Kees Koffijberg

DC-RC nieuws

Recent verschenen nieuwsbrieven van de districten 4 (Drenthe), 19 (Zuid-Holland-Zuid), 2 (Friesland-Zuid), 14 (Zeeland) en 9 (Zuid-Holland-Noord). Deze laatste is hopelijk de start van een nieuwe traditie, want dit district is lange tijd (11 jaar) verstoken geweest van nieuwsbrieven. Rudi Terlouw zet even de neuzen dezelfde kant op en vervolgens komen Tapuit, LSB in Delfland, de Roerdomp, de IJsvogel en kolonievogels in D9 aan bod.

Wat veranderde er de afgelopen tijd? Zoals aangekondigd is de post van DC in Flevoland nu vacant: nieuwe kandidaten kunnen zich bij Joost van Bruggen melden (bureau SOVON: dit geldt ook voor de vacature in Groningen). Verder zijn er nieuwe c.q. veranderde mailadressen in D15, 19 en 20. Bij de watervogelregio's heeft Arjan Boele de coördinatie van Zuid-Holland van Kees Mostert overgenomen en is voor de coördinatie van midwintertellingen in Gelderland Hans Hubers opgestaan.

Agenda

Januari

(15 dec. - 1 jan.) PTT-telling

(18) Midwintertelling, maandelijkse watervogeltelling
Monitoringgebieden en Ganzen en Zwanen, integrale Waddentelling

Februari

(15) Maandelijkse watervogeltelling Monitoringgebieden
en Ganzen en Zwanen

(15-28) voorbereiding broedseizoen.

Bezoekschema's en kaarten maken!

(22) steekproeftelling Waddengebied

Maart

(1) broedvogelformulieren nog niet ontvangen? Bel even met Sovon.

(15) Maandelijkse watervogeltelling Monitoringgebieden
en Ganzen en Zwanen

(22) integrale Waddentelling